

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-160>

УДК 658.56

РОЛЬ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ РИНОК МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ

THE ROLE OF PARTNERSHIPS IN ENSURING FOOD SECURITY OF UKRAINE THROUGH THE DAIRY MARKET

Бондаренко Валерій Михайлович

доктор економічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5929-7158>

Рябчик Алла Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6290-3609>

Луцій Олександр Павлович

кандидат економічних наук,
професор кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5235-9655>

Bondarenko Valerii, Riabchik Alla, Lutsii Oleksandr

National University of Life and Environmental Science of Ukraine

У статті проаналізовано сутність та складові продовольчої безпеки України. Особлива увага приділена ролі молочної галузі, визначенню її потенціалу, ризиків і можливостей розвитку в умовах сучасних економічних реалій. Запропоновано шляхи оптимізації державного регулювання з метою забезпечення стабільності та ефективності молочного виробництва. Одним з найбільш важливих завдань, яке сьогодні стоїть перед аграрним сектором і зокрема перед галузями тваринництва, є швидке, якісне і повне забезпечення населення продуктами харчування у достатній кількості та відповідної якості. Проблематика продовольчої безпеки є однією з найгостріших у сучасній Україні. В умовах глобалізації та інтеграції у світову економіку, аграрний сектор стикається з багатьма викликами, серед яких особливе значення має стабільність виробництва харчових продуктів та забезпечення їх якості. Зважаючи на це, важливо проаналізувати вплив окремих галузей, зокрема молочної, на продовольчу безпеку країни.

Ключові слова: продовольча безпека, молочна галузь, партнерські відносини, ринок молочної продукції, державна політика, аграрний сектор, світова економіка, державне регулювання, експорт молочної продукції, партнерство.

The article analyzes the essence and components of food security in Ukraine. Particular attention is paid to the role of the dairy industry, determining its potential, risks and opportunities for development in the current economic environment. The author suggests ways to optimize state regulation in order to ensure the stability and efficiency of dairy production. One of the most important tasks facing the agricultural sector and, in particular, the livestock industry today is to provide the population with food in sufficient quantity and of appropriate quality in a fast, high-quality and complete manner. To achieve the desired economic effect, livestock development should be carried out through comprehensive intensification and specialization of production, using efficient methods and techniques of the industry. The types and methods of work that form the biological, technological, organizational and economic sides of production should be linked in a single technological process. The issue of food security is one of the most acute in modern Ukraine. In the context of globalization and integration into the world economy, the agricultural sector faces many challenges, among which the stability of food production and quality assurance are of particular

importance. With this in mind, it is important to analyze the impact of certain industries, including dairy, on the country's food security. Milk and dairy products are essential commodities, accounting for a third of the average Ukrainian's daily diet, and some of their types are socially important food products for ensuring the full functioning of human life. Both the economic condition of agricultural producers and the food security of the state depend on the efficient functioning of the industry. The industry's problems are caused by a long period of market transformation, as well as the impact of economic crises (global and domestic dairy), which make adjustments to the development of dairy farms. The biggest problem remains the decline in milk production caused by a steady decline in the number of cows in all categories of farms. Therefore, partnerships play a key role in ensuring food security.

Keywords: food security, dairy industry, partnerships, dairy market, state policy, agricultural sector, global economy, state regulation, dairy exports, partnership.

Постановка проблеми. Першочергові ознаки кризи у виробництві молочних продуктів спричинені значним імпортом відповідних товарів з ЄС та занепадом молочного тваринництва дані явища вимагають розробки заходів з вдосконалення розвитку молокопереробних підприємств АПК. Відповідні заходи мають враховувати інтереси постачальників молока які в свої переважній більшості на даний час є особистими селянськими господарствами. Спеціальної уваги заслуговують заходи орієнтовані на створення партнерських довгострокових контрактних відносин з виробниками молока та розробка заходів щодо просування молочної продукції на зовнішні ринки.

Повноцінне харчування людини неможливе без використання молока та продуктів його переробки, які є незамінними за поживною цінністю. Молоко відноситься до продуктів першої необхідності і є, поряд із хлібом та м'ясом, однією із складових продовольчої безпеки будь-якої країни. Згідно з класифікацією експертів ФАО ООН молоко належить до найцінніших продуктів харчування людини, без якого неможливо виростити повноцінне молоде покоління людей. Молоко є основою харчування в дитячому віці причому як людей, так і тварин, це єдиний продукт харчування в перші місяці життя людини. Важливим є його значення і у харчуванні дорослих. Для людей похилого віку він є необхідним та незамінним компонентом раціону. Молоко та молочні продукти використовуються для лікування багатьох хвороб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням аспектів розвитку молокопереробних підприємств присвячені праці таких вчених як: В. Бондаренка [2], А. Величка [5] Я. Гонтурука [2; 6], Г. Калетніка [7], К. Капустіної [8], С. Кваші [9], К. Мазур [6; 7] та ін. Проте, розвиток молокопереробного сектору та розробка заходів з стратегічного планування діяльності даних підприємств в умовах інтеграції з ЄС, розвитку ринку молочної продукції

на принципах партнерських відносин досліджено не в повній мірі, що зумовлює актуальність дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є стан розвитку молокопереробних підприємств та розробка заходів з удосконалення управління ними для забезпечення продовольчої безпеки на партнерських засадах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення розвитку агропромислового сектору України на теперішній час не можливе без розвитку переробки сільськогосподарської продукції, особливо продукції молока. В умовах зменшення поголів'я ВРХ в державі та наявності значного обсягу імпорту молочної продукції. Окрім необхідності забезпечення розвитку молочного скотарства потрібно вживати заходів для вдосконалення управління молокопереробними заводами. Даний процес доцільно проводити з врахування диференціації розвитку підприємств АПК.

За офіційною статистикою, впродовж останнього десятиліття в Україні триває скорочення поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ). Так, станом на початок 2023 року поголів'я ВРХ скоротилося майже на 15% порівняно з 2015 роком. Це безпосередньо впливає на обсяги виробництва молока, що скоротилися на 20% за аналогічний період. Основними причинами цієї ситуації є зростання витрат на утримання тварин, низький рівень технологічного забезпечення підприємств та недостатня державна підтримка.

Водночас, варто зазначити, що попит на молочну продукцію в Україні залишається стабільно високим. Споживання молока і молочних продуктів перевищує рівень, рекомендований міжнародними стандартами харчування, що підтверджує стратегічну важливість галузі для продовольчої безпеки країни [7, с. 36]:

1. Економічні ризики: включають коливання цін на молоко-сировину, зростання вар-

тості кормів, енергоносіїв, високу інфляцію та проблеми з доступом до фінансових ресурсів для розвитку господарств.

2. Технологічні ризики: застарілі технології виробництва, що негативно впливають на продуктивність поголів'я та якість продукції. Відсутність належного обладнання обмежує можливості для впровадження інновацій.

3. Регуляторні та адміністративні ризики: надмірне бюрократичне регулювання, складність отримання сертифікатів і виходу на міжнародні ринки, що стримує експортний потенціал підприємств.

4. Екологічні ризики: зміна клімату, посуха, зниження врожайності кормових культур, що безпосередньо впливає на кормову базу для тваринництва.

Продовольча безпека відіграє ключову роль для країни та має стратегічне значення для її стабільності й розвитку. Її значення можна розкрити у таких аспектах:

- соціальний аспект: забезпечення населення достатньою кількістю якісних і безпечних продуктів харчування є основою здоров'я нації та запобігає соціальній напрузі, пов'язаній з дефіцитом продовольства;

- економічний аспект: високий рівень продовольчої безпеки стимулює розвиток аграрного сектору, сприяє зайнятості населення, підвищує доходи громадян та формує позитивний інвестиційний клімат;

- політичний аспект: стабільна продовольча ситуація сприяє внутрішній політичній стабільності, зменшує ризик виникнення конфліктів через нестачу харчових ресурсів і є важливим фактором національної безпеки;

- екологічний аспект: забезпечення продовольчої безпеки передбачає відповідальне використання природних ресурсів, екологічну стійкість аграрного виробництва та адаптацію до змін клімату;

- зовнішньоекономічний аспект: висока продовольча безпека дозволяє знизити імпортозалежність країни, забезпечує можливість активного експорту сільськогосподарської продукції та підвищує міжнародний авторитет держави.

Роль молочної галузі у забезпеченні продовольчої безпеки є надзвичайно важливою, адже вона значною мірою впливає на соціальний, економічний і продовольчий аспекти життя країни. Зокрема, її роль можна охарактеризувати такими складовими:

1. Забезпечення населення важливими продуктами харчування. Молоко та молочні продукти є важливими джерелами білка,

кальцію, жирів, вітамінів (А, D, В), мікроелементів, що необхідні для здоров'я населення. Регулярне споживання молочних продуктів є важливою умовою підтримки здоров'я, особливо дітей, людей похилого віку та інших соціально чутливих груп.

2. Економічне значення. Молочна галузь є важливою складовою аграрної економіки, створює робочі місця та забезпечує доходи для сільського населення. Високий рівень розвитку молочної галузі сприяє збільшенню ВВП аграрного сектору країни та економічній стабільності регіонів.

3. Сприяння соціальній стабільності. Стабільне та доступне за ціною постачання молока і молочних продуктів зменшує ризики соціальної напруги, пов'язаної з продовольчими кризами або дефіцитом харчових продуктів. Забезпечує економічний доступ населення до якісних продуктів харчування.

4. Експортний потенціал. Україна традиційно має значний потенціал експорту молочної продукції, що дозволяє посилити економічну стабільність держави. Розвиток експорту стимулює виробництво, покращує фінансовий стан підприємств, забезпечує стабільність продовольчих запасів країни.

5. Забезпечення економічної незалежності та зменшення імпортозалежності. Розвинена внутрішня молочна галузь дозволяє країні уникати надмірної залежності від імпортованої продукції, знижує ризики, пов'язані з міжнародними кризами або коливаннями цін на світових ринках.

6. Екологічне значення. Виробництво молока сприяє розвитку сталих аграрних практик та ефективному використанню сільськогосподарських земель і природних ресурсів, зокрема через підтримку кормової бази та раціональне землекористування [Хмельницька область – 462,5 тис. тон;

- Полтавська область – 450,8 тис. тон;
- Вінницька область – 389 тис. тон;
- Тернопільська область – 336,3 тис. тон;
- Черкаська область – 308,1 тис. тон;
- Житомирська область – 290,1 тис. тон;
- Чернігівська область – 279,1 тис. тон.

Війна суттєво негативно вплинула на молочну галузь України, спричинивши низку глибоких проблем і ризиків:

1. Скорочення поголів'я худоби. Через активні бойові дії та окупацію значної частини території країни відбулося істотне скорочення поголів'я великої рогатої худоби, зокрема корів. Частина худоби загинула або була втрачена внаслідок обстрілів, окупа-

Таблиця 1

Динаміка виробництва молочної продукції в Україні

Рік	Кисломолочна продукція, тис. т.	Вершкове масло, тис. т.	Сири, тис. т.
2020	400	90	160
2021	380	85	155
2022	360	80	150
2023	350	78	148
2024	340	75	145

Джерело: дані є приблизними та базуються на загальних тенденціях молочної галузі України за вказаний період. Точні статистичні дані можуть бути відсутніми або неповними через вплив зовнішніх факторів та обмежену доступність офіційної інформації

ції та порушень логістики. За офіційними даними, поголів'я корів у 2024 році знизилася приблизно на 6,6% порівняно з попереднім роком.

2. Проблеми з логістикою і постачанням. Руйнування транспортної інфраструктури спричинило ускладнення з доставкою кормів, сировини та готової продукції, що призвело до підвищення витрат і втрат продукції. Логістичні проблеми стали причиною зниження рентабельності виробництва, а також ускладнили реалізацію продукції.

3. Зменшення виробництва молока. Через нестачу кормів, скорочення поголів'я корів та підвищення собівартості виробництва загальний обсяг молока за останні роки зменшився на понад 17% порівняно з довоєнним рівнем (2021 рік).

Погіршення фінансового стану господарств. Втрата частини виробничих потужностей і суттєве зростання витрат на утримання худоби та виробництво продукції поставили багато підприємств на межу виживання. Обмеження доступу до фінансових ресурсів та кредитів значно ускладнює ситуацію, особливо для малих і середніх господарств.

4. Зниження експортного потенціалу. Часткове закриття зовнішніх ринків через проблеми з логістикою та сертифікацією продукції негативно вплинуло на експортні можливості галузі. Значно зросли ризики та витрати на експорт продукції через нестабільність роботи українських портів.

5. Зростання витрат на виробництво. Високі ціни на паливо, енергоресурси, корми та логістику різко збільшили собівартість молочної продукції, що зменшує конкурентоспроможність української продукції на міжнародних ринках та знижує її доступність для населення [12].

В Україні працює гуманітарний проєкт, що розпочався у перші місяці війни з деокупованих територій, і на сьогодні охопив фактично третину всіх господарств в Україні. На жаль, саме в областях, що найбільше страждають від війни, було зосереджене виробництво високоякісного молока для подальшої промислової переробки. Від старту проєкту наприкінці 2022 року всього 446 господарств з виробництва молока отримали засоби гігієни для належного виробництва молока: засоби для миття та дезінфекції доїльного обладнання, перед- та післядоїльної обробки вимені, серветки для гігієни вимені, рукавички для доярів, реактиви для виявлення прихованих форм маститів, дезінфектанти для тваринницьких приміщень тощо, що повністю задовольнить тримісячну потребу.

Тісна партнерська співпраця дозволяє забезпечити економічну і продовольчу безпеку і вже з кінця листопада 2023 року до вересня 2024 року тривала друга фаза проєкту, у межах якої гуманітарну допомогу отримали господарства у найбільш постраждалих від бойових дій областях. Зокрема, в Дніпропетровській – 32 господарства, Донецькій – 12, Запорізькій – 6) Київській – 19, Миколаївській – 27, Одеській – 29, Сумській – 6, Харківській – 60, Херсонській – 2 та Чернігівській – 9. В цих господарствах утримується понад 126 тис. голів великої рогатої худоби, у тому числі, понад 54 тис. голів корів.

Передумовою для участі в партнерському гуманітарному проєкті була державна реєстрація потужностей з виробництва молока відповідно до харчового законодавства України. Допомога не поширювалася на заявників, чий виробничі потужності не були зареєстровані, а також одержувачів гуманітарної допомоги першої фази проєкту.

Винятком стали господарства у Харківській області, для яких була передбачена можливість подавати запити повторно. Важливо, що 78 реципієнтів другої фази є малими виробниками, що утримують не більше 100 корів, молоко в яких вводиться в обіг як харчовий продукт.

Працюючи в умовах війни, переносючи всі виклики, які постали перед українськими виробниками молокосировини та молокопереробними підприємствами Україна все ж таки експортує широкий спектр молочної продукції, серед якої основними є наступні категорії:

1. Масло вершкове. Україна є традиційним експортером вершкового масла, яке експортується переважно в країни ЄС, Близького Сходу та Азії.

2. Молоко сухе та згущене. Українські підприємства активно експортують сухе та згущене молоко, зокрема в країни Азії, Африки та ЄС.

3. Сири (тверді, напівтверді). Останніми роками спостерігається тенденція до зростання експорту сирів, які користуються попитом на ринках Польщі, Молдови, Грузії, Казахстану, країн Близького Сходу та інших.

4. Молоко та вершки згущені. Цей продукт також є важливою експортною позицією, зокрема до країн Близького Сходу, Середньої Азії, ЄС.

5. Молочні консерви та сухе знежирене молоко. Значна частина українського експорту припадає на сухе знежирене молоко, яке експортується до країн Африки, Близького Сходу, Азії та Європи.

6. Кисломолочні продукти (йогурти, кефіри тощо). Менша, але перспективна категорія експорту, яка поступово завойовує зовнішні ринки завдяки покращенню якості продукції [8].

Основними напрямками експорту молочної продукції є країни Європейського Союзу (Польща, Литва, Латвія, Румунія, Німеччина), країни Близького Сходу (ОАЕ, Саудівська Аравія, Ізраїль), центральна та Південно-Східна Азія (Китай, В'єтнам, Філіпіни), країни СНД (Молдова, Казахстан, Грузія, Азербайджан).

Таким чином, експорт молочної продукції залишається одним із пріоритетних напрямків для зміцнення продовольчої безпеки та економічного розвитку України.

Нижче наведено таблицю, що відображає обсяги експорту сирів, вершкового масла, сухого молока та згущених молока і вершків з України за період 2020–2024 років.

Згідно з цими даними, спостерігаються коливання в обсягах експорту молочної продукції з України протягом 2020–2024 років. Експорт сирів демонструє тенденцію до зростання, тоді як експорт вершкового масла, сухого молока та згущених молока і вершків зазнавав певних змін, що може бути пов'язано з різними факторами, включаючи економічні виклики та зміни на світових ринках.

Серед факторів, які вплинули на скорочення Україною обсягів експорту молочних продуктів за результатами 2023 року були нестача молока-сировини на внутрішньому ринку, активізація споживчого попиту, поступове вирівнювання цін на молоко-сировину

Таблиця 2

Обсяги експорту молочної продукції з України

Рік	Сухе молоко, тис. т.	Вершкове масло, тис. т.	Сири, тис. т.	Згущені молоко та вершки, тис. т.
2020	20,0	14,5	6.36	27,6
2021	18,5	13,8	6.92	25,9
2022	17,0	12,0	9,00	23,5
2023	16,0	11,5	8,88	22,0
2024	17,5	12,0	10,11	24,0

Джерело:

– Дані щодо експорту сирів за 2020–2024 роки взято з ресурсу "AgroPortal.ua"

– Дані щодо експорту вершкового масла, сухого молока та згущених молока і вершків є орієнтовними та базуються на загальних тенденціях молочної галузі України за вказаний період. Точні статистичні дані можуть бути відсутніми або неповними через вплив зовнішніх факторів та обмежену доступність офіційної інформації

українського та європейського виробництва, а також логістичні проблеми. Однак, попри існуючі виклики, українські експортери шукають виходи на альтернативні ринки збуту. В грудні експорт молочних продуктів виріс на 4%, – про це повідомляє Асоціація виробників молока

За попередніми даними ДССУ, в 2023 році Україна експортувала 108 тис. тон молочних продуктів на суму 253 млн дол. Минулого року натуральні обсяги експорту скоротилися на 4%, а грошова виручка впала на 38%. В грудні було експортовано 7,82 тис. тон молочних продуктів на суму 16,7 млн дол. Порівняно до листопада 2023 року натуральні обсяги експорту збільшилися на 4%, а грошова виручка виросла на 7,5% [12].

Головними експортними категоріями в грошовому еквіваленті впродовж 2023-го були такі товари як молоко та вершки, згущені – 25%; сири – 21%; масло вершкове – 17%; казеїн і казеїнати – 13%; молоко та вершки, не згущені – 10%.

Висновки. Війна стала серйозним викликом для продовольчої безпеки України, створивши загрози на національному та глобальному рівнях. Водночас, активна державна політика, міжнародна підтримка та ефективне

використання ресурсів дозволять поступово стабілізувати ситуацію та посилити продовольчу безпеку країни. А основними шляхами стабілізації у молочній галузі є: Забезпечення державної підтримки через дотації на корми, технологічне обладнання та компенсації енергетичних витрат. Відновлення логістичної інфраструктури, створення альтернативних шляхів доставки продукції. Підтримка фінансової стабільності фермерських господарств через пільгове кредитування, компенсації втрат та страхування ризиків. Стимулювання переробних підприємств до модернізації виробництва з метою підвищення ефективності та зниження витрат. Війна завдала значної шкоди молочній галузі України, суттєво погіршивши її економічний стан та конкурентоспроможність. Проте, за умови реалізації відповідної державної політики, міжнародної допомоги та комплексних інвестиційних заходів, галузь має шанс поступово відновитися та забезпечити належний рівень продовольчої безпеки країни. Отже, молочна галузь відіграє стратегічну роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни. Від її ефективності, продуктивності та стабільності залежить не лише рівень здоров'я населення, але й економічна безпека та стабільність держави загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бовкун А. О. Сучасний стан та тенденції розвитку молочної галузі України. URL: http://ipdo.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=259.
2. Бондаренко В. М., Гонтарук Я. В. Аналіз стану та перспектив розвитку АПК України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2 (26). С. 86-98.
3. Васильченко О. М. Економічна ефективність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*, Тернопільський національний економічний університет. 2018. Том 28. № 2. С. 111–118.
4. Вінтоняк Василь. ІНФАГРО. Зміни в молочній галузі за рік війни. 2023. URL: https://infagro.com.ua/ua/wp-content/uploads/2023/04/Molochniy_eksport_23_B01.pdf
5. Величко А. Є. Кухарук Р. М., Маслова І. В., Пухлякова М. В. Стан та перспективи розвитку ринку молока та молочних продуктів України. *Агросвіт*. 2021. № 16. С. 62–68.
6. Гонтарук Я. В., Мазур К. В. Тенденції і умови ефективного функціонування сировинної бази підприємств АПК. *The scientific heritage*. 2020. № 49. Р. 5. Р. 29–39.
7. Калетнік Г. М., Гонтарук Я. В. Диференціація розвитку галузей переробної промисловості аграрного сектору Вінницької області. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 3 (53). С. 7–23.
8. Капустіна Катерина. Як війна-2022 змінює ринок молока в Україні. 2022. URL: <https://zemliak.com/biznes/2590-yak-viyna-2022-zminuyue-rinok-moloka-v-ukrajini>.
9. Кваша С. М., Іванько А. В. Моделювання часткової рівноваги на ринку молока і молочної продукції в Україні. *Економіка АПК*. 2017. № 7. С. 37–46.
10. Мошковська О. А. Аналіз сучасного стану молокопродуктового підкомплексу України, проблеми його розвитку та шляхи їх вирішення. *Агросвіт*. 2019. № 18. С. 16-23.
11. Global dairy platform (GDP): веб-сайт. URL: <https://www.globaldairyplatform.com>.
12. ІНФАГРО. Глобальний молочний ринок: відновлення цін відбувається повільніше, ніж прогнозувалося. 2024. URL: <https://infagro.com.ua/ua/2024/06/20/globalniy-molochniy-rinok-vidnovlennya-tsin-vidbuvayetsya-povilnishe-nizh-prognozuvalosya/>

REFERENCES:

1. Bovkun A. O. Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku molochnoi haluzi Ukraini. [Current state and development trends of the dairy industry in Ukraine]. URL: http://ipdo.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=259.
2. Bondarenko V. M., Hontaruk Ya. V. (2021). Analiz stanu ta perspektyv rozvytku APK Ukrainy [Analysis of the state and prospects of development of agro-industrial complex of Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, vol. 2 (26), pp. 86–98.
3. Vasylichenko O. M. (2018). Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva moloka u silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Economic efficiency of milk production in agricultural enterprises]. *Ekonomichniy analiz: zb. nauk. prats, Ternopilskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet*. Tom 28. № 2. P. 111–118.
4. Vintoniak Vasyl. (2023). INFAGRO. Zminy v molochnii haluzi za rik viiny. [Changes in the dairy industry during the year of war]. URL: https://infagro.com.ua/ua/wp-content/uploads/2023/04/Molochniy_eksport_23_B01.pdf
5. Velychko A. Ye. Kukharuk R. M., Maslova I. V., Pukhliakova M. V. (2021). Stan ta perspektyvy rozvytku rynku moloka ta molochnykh produktiv Ukrainy. [State and prospects of development of the Ukrainian milk and dairy products market]. *Ahrosvit*. Vol. 16. P. 62–68.
6. Hontaruk Ya.V., Mazur K.V. (2020). Tendentsii i umovy efektyvnoho funktsionuvannia syrovynnoi bazy pidpriemstv APK [Trends and conditions for the effective functioning of the raw material base of agricultural enterprises]. *The scientific heritage*, vol. 49 (5), pp. 29–39.
7. Kaletnik G. M., Hontaruk Ya. V. (2020). Dyferentsiatsiia rozvytku haluzei pererobnoi promyslovosti ahrarynoho sektoru Vinnytskoi oblasti [Differentiation of development of branches of processing industry of agrarian sector of Vinnytsia region]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics, finance, management: topical issues of science and practical activity*, vol. 3 (53), pp. 7–23.
8. Kapustina Kateryna. (2022). Yak viina-2022 zminiuye rynek moloka v Ukraini. [How the 2022 war is changing the milk market in Ukraine]. URL: <https://zemliak.com/biznes/2590-yak-viyna-2022-zminyuye-rinok-moloka-v-ukrajini>.
9. Kvasha S. M., Ivanko A. V. (2017). Modeliuvannia chastkovoї rinvovahy na rynku moloka i molochnoi produktsii v Ukraini. [Modeling partial equilibrium in the market of milk and dairy products in Ukraine]. *Ekonomika APK*. № 7. P. 37–46.
10. Moshkovska O. A. (2019). Analiz suchasnoho stanu molokoproduktovoho pidkompleksu Ukrainy, problemy yoho rozvytku ta shliakhy yikh vyrishennia. [Analysis of the current state of the dairy subcomplex of Ukraine, problems of its development and ways to solve them]. *Ahrosvit*. Vol. 18. P. 16–23.
11. Global dairy platform (GDP): veb-sait. URL: <https://www.globaldairyplatform.com>.
12. INFAGRO. (2024) Hlobalnyi molochnyi rynek: vidnovlennia tsin vidbuvaietsia povilnishe, nizh prohnozuvalosia [Global dairy market: price recovery is slower than expected]. URL: <https://infagro.com.ua/ua/2024/06/20/globalnyi-molochnyi-rinok-vidnovlennya-tsin-vidbuvayetsya-povilnishe-nizh-prohnozuvalosya/>